

ПОТЕНЦІАЛ ПІДРУЧНИКА З ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ ДЛЯ 3-ГО КЛАСУ В РЕАЛІЗАЦІЇ ВИМОГ ТИПОВОЇ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ

*Оксана Вашуленко,
науковий співробітник відділу початкової освіти
ім. О. Я. Савченко
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна,
ORCIDID: <https://orcid.org/0000-0001-7594-5074>,
e-mail: vash.ksenia@gmail.com*

У статті актуалізовано проблему розроблення інноваційного навчально-методичного забезпечення для сучасної початкової школи на етапі її реформування. Проаналізовано внесок учених у розвиток теорії і практики українського підручникотворення для початкової школи. Обґрунтовано актуальність створення інноваційних підручників з літературного читання, які б забезпечували формування в молодших школярів читацької, комунікативної та інших ключових компетентностей. Розкрито методичний потенціал нового підручника з літературного читання для 3-го класу щодо реалізації завдань змістових ліній типової освітньої програми. Зроблено висновок, що методичний апарат підручника створено на засадах дитиноцентризму, який висуває на перше місце інтереси, потреби і можливості учнів. Процесуальне виконання завдань створює передумови для розвитку позитивних особистісних якостей дитини-читача. Змістове наповнення, структура і способи презентації дидактичного матеріалу в підручнику з літературного читання для 3-го класу підпорядковуються формуванню в молодших школярів читацької, комунікативної та інших ключових компетентностей. Статтю адресовано викладачам, науковцям, які вивчають проблему створення підручників для початкової школи, викладачам вищих педагогічних закладів освіти та інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: початкова освіта; мовно-літературна галузь; змістові лінії; підручник з літературного читання; читацька компетентність.

Постановка проблеми. Сучасний етап реформування середньої освіти спрямований на запровадження компетентнісного підходу, який передбачає формування в учнів ключових і предметних компетентностей. Цей курс задекларовано в Концепції Нової української школи, де констатується, що «знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві

компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці» [1, с. 10].

Упровадження в закладах загальної середньої освіти компетентнісного підходу вимагає не тільки оновлення змісту, модернізації методів, прийомів, організаційних форм навчання, а й створення якісних сучасних підручників для Нової української школи, які б відповідали вимогам часу і сприяли формуванню ключових і предметних компетентностей молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Теоретико-методичні засади створення підручника для початкової школи досліджувались багатьма вітчизняними вченими. Зокрема, Я. П. Кодлюк обґрунтувала теоретичну модель підручника для школи першого ступеня, визначила сучасні тенденції у його побудові й розробленні методичного апарату залежно від специфіки предмета, віку учнів, змін у методологічних, нормативних вимогах, стану розвитку методики [2]. Питання побудови сучасного підручника для початкової школи на засадах дитиноцентризму, розширення і переосмислення функцій навчальної книги, посилення мотиваційного компонента, реалізація в підручнику певної педагогічної технології, забезпечення диференційованого підходу в навчанні, наявність засобів формування загальнонавчальних умінь і навичок були в полі наукових інтересів О. Я. Савченко [3, с. 93–97].

Психологічні особливості створення і використання підручників у початковій школі розкривались у працях Л. О. Кондратенко, Г. С. Костюка, С. Д. Максименка, Н. В. Чепелєвої та ін.

Проблемам літературознавчого аналізу і відбору найкращих творів дитячої літератури для підручників присвячено дослідження Н. П. Марченко, А. І. Мовчун, Т. Б. Качак [4] та ін.

Основні положення та висновки цих досліджень мають важливе значення для розроблення сучасних підручників з літературного читання для початкової школи, які б забезпечували формування очікуваних результатів навчання здобувачів освіти, передбачених типовою освітньою програмою.

Мета статті – розкрити методичний потенціал підручника з літературного читання для 3-го класу щодо реалізації вимог змістових ліній типової освітньої програми.

Виклад основного матеріалу. У сучасній дидактиці підручник розглядається як вид навчальної літератури, який «презентує знання і види діяльності з конкретного навчального предмета відповідно до державних стандартів освіти та вимог освітньої програми з урахуванням особливостей цього предмета (його домінуючої функції), типу школи, вікових особливостей учнів і будується на засадах домінуючої концепції навчання» [2, с. 14].

Розкриємо потенціал підручника з літературного читання для 3-го класу [5] в реалізації вимог типової освітньої програми [6]. Зазначимо, що у 3 класі Нової української школи розпочинається другий цикл початкової освіти. Відповідно до Типової освітньої програми, створеної під керівництвом О. Я. Савченко, у процесі цього циклу мовно-літературна освітня галузь реалізується через навчальні предмети «Українська мова» і «Літературне читання». Згідно з програмою внесено істотні зміни у формулювання мети й перелік завдань курсу. Відповідно до мети і завдань предмета «Літературне читання» визначено сім змістових ліній: «Пізнаємо простір дитячого читання»; «Розвиваємо навичку читання, оволодіваємо прийомами розуміння прочитаного»; «Взаємодіємо усно за змістом прослуханого»; «Досліджуємо і взаємодіємо з текстами різних видів»; «Оволодіваємо прийомами роботи з дитячою книжкою»; «Досліджуємо і взаємодіємо з медіапродукцією»; «Перетворюємо та інсценізуємо прочитане; створюємо власні тексти».

Зміст підручника моделює систему особистісно орієнтованої розвивальної читацької і комунікативної діяльності учнів на уроках літературного читання, спрямовану на забезпечення реалізації завдань змістових ліній Типової освітньої програми для 3-го класу.

Упровадження нового змісту предмета «Літературне читання» зумовлює необхідність аналізу змісту й структури підручника.

Зміст підручника охоплює 11 розділів, у кожному з яких подано тексти певної тематики чи жанру: «Розмаїттям кольоровим прикрашає осінь край», «Книжка –

найкращий винахід людства», «Золоті зернята усної народної творчості», «Чарівний світ казки», «У міста і села прийшла зима весела», «Легенди рідного краю», «Читаю байку для науки», «Квітує радісно весна», «Поезія – це сила чарівна, що музикою серце надихає», «Оповідання про дітей», «Україна – це я, це ти, це ми!».

Цілісність змісту і структури підручника забезпечено його можливостями щодо реалізації завдань змістових ліній та взаємозв'язком між розділами. Відтак, кожний розділ має певну структуру:

- назва розділу;
- настанова щодо опрацювання розділу, мета якої – зацікавити учнів, викликати бажання і потребу дізнатися якомога більше з певної теми;
- основні тексти – доступні й цікаві твори для читання, різноманітні за жанрами і персоналіями;
- додаткові тексти – звернення до читачів, відомості про авторів творів, цікава пізнавальна інформація, яка за змістом близька до основного тексту;
- пояснювальні тексти – пояснення літературознавчих понять, значення нових, маловживаних слів;
- система запитань і завдань, спрямована на формування очікуваних результатів навчання здобувачів освіти;
- ілюстративний матеріал, який допомагає учням краще зрозуміти авторський задум твору, зануритись в інший час, побут і традиції інших народів, про які читатимуть у творах, зрозуміти настрій і емоції персонажів твору тощо;
- умовні позначення;
- рубрики.

Підручник містить рубрики: «*Прочитай правильно*»; «*А ти знаєш?*»; «*Література в колі мистецтв*»; «*Я – дослідник. Я – дослідниця*»; «*Наші проекти*».

Рубрика «*Прочитай правильно*» передбачає попереднє вправління учнів у читанні багатоскладових слів і тих, що важко вимовляються, уточнення розуміння значення окремих слів, висловів, які діти можуть зрозуміти неточно.

Рубрика «*А ти знаєш?*» містить додаткову пізнавальну інформацію, яка близька за темою до основного тексту.

Рубрика *«Література в колі мистецтв»* передбачає використання на уроці літературного читання міжпредметних зв'язків з освітньою галуззю «Мистецтво». Робота над завданнями зазначеної рубрики сприяє формуванню в учнів умінь порівнювати близькі за темою твори різних видів мистецтв, розуміти специфіку кожного з них.

Комплексний вплив різних видів мистецтв на учня підвищує його мотивацію до навчання, сприяє розвитку пізнавального інтересу, емоційної сфери, збагаченню естетичного досвіду, формуванню вмінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати, оцінювати твори мистецтва, виявляючи до них емоційно-ціннісне ставлення, спонукає до власної творчості, привчає вільно висловлювати свою думку.

У підручнику ми пропонуємо роботу з такими видами мистецтв, як музика, живопис, скульптура, театр, хореографія.

Робота над завданнями цієї рубрики допоможе учням зробити висновок, що кожен вид мистецтва має власні, лише йому властиві способи відображення життя, а за допомогою художнього слова змальовуються і зорові, і слухові деталі, усе те, що можна побачити, відчувати, уявити. Письменник добирає певні художні засоби, завдяки яким досягає глибокої виразності та правдивості зображення.

Рубрика *«Я – дослідник. Я – дослідниця»* передбачає залучення учнів до проведення невеликих досліджень на уроках літературного читання та в позаурочний час. Завдання цієї рубрики спрямовують учнів на проведення невеликих досліджень, пошук потрібної інформації в різних джерелах (бібліотека, Інтернет, телебачення, дитячі газети, журнали, книжки, довідкові видання), аналіз цієї інформації. Серед завдань цієї рубрики є такі, що передбачають використання на уроці міжпредметних зв'язків зі змістом предметів «Математика», «Українська мова», «Я досліджую світ».

Виконання таких завдань сприяє розвитку дослідницької активності молодших школярів, їхній творчій самореалізації, розвитку інтелекту та критичного мислення, формуванню й удосконаленню вмінь проводити дослідження, орієнтуватися в інформаційному просторі, самостійно здобувати і застосовувати знання.

Рубрика «*Наші проекти*» передбачає залучення учнів до проектної роботи, яка створює умови для творчої самореалізації, підвищує мотивацію до навчання, сприяє розвитку інтелектуальних здібностей, критичного мислення.

Проектна діяльність – нині один із найперспективніших складників освітнього процесу. Застосування проектної технології на уроках літературного читання дає змогу формувати в учнів низку ключових компетентностей, насамперед – «уміння вчитися». Діти вчаться організовувати свою роботу, набувають навичок самоконтролю, самооцінки. Співпраця учасників проекту між собою та з учителем сприяє формуванню соціальної компетентності. Учні навчаються спільно визначати проблему і мету діяльності, ефективно співпрацювати, бути ініціативними і відповідальними за прийняття рішень, обґрунтовано долати суперечки тощо.

У процесі проектної діяльності учні вчаться конструктивно спілкуватися, співпрацювати, взаємодіяти, надавати взаємодопомогу, долати труднощі; використовувати різні організаційні форми роботи; застосовувати різноманітні засоби дизайну (плакати, стіннівки, буклети, колажі тощо); добирати різноманітні наочні матеріали: світлини, малюнки тощо; використовувати сучасну оргтехніку й обладнання (DVD, камера, комп'ютер тощо).

Коротко розглянемо методику реалізації змістових ліній предмета «Літературне читання» в підручнику для 3-го класу [5].

З метою реалізації завдань змістової лінії «*Пізнаємо простір дитячого читання*» в підручнику створено передумови для:

- ознайомлення третьокласників із різноманітною за темами і жанрами дитячою літературою, з різними видами довідкових, навчальних і медіатекстів, способами здобуття інформації в сучасному медіапросторі;

- забезпечення взаємодії організованого і самостійного читання, що сприяє формуванню дитини-читача;

- набуття досвіду пошуку і використання з різною метою текстів різних видів;

- усвідомлення дитиною цінності читання.

У 3-му класі простір дитячого читання розширюється за жанрами і персоналіями. Учні продовжують читати вже відомі їм жанри й ознайомлюються з

новими: казка героїко-фантастична, легенда, байка (віршована і прозова), п'єса-казка; науково-художня, довідкова, література з різних джерел, тексти із ЗМІ.

Підручник містить матеріал для ознайомлення молодших школярів із життям і творчістю українських письменників.

З метою формування готовності до вивчення зарубіжної літератури в освітньому закладі II ступеня до змісту підручника включено кілька творів зарубіжних авторів.

Змістова лінія *«Розвиваємо навичку читання, оволодіваємо прийомами розуміння прочитаного»* охоплює такі основні змістові блоки: удосконалення і розвиток якісних характеристик технічної та смислової сторін навички під час читання вголос і мовчки; самостійне застосування мовленнєвих та позамовних засобів художньої виразності; оволодіння, з поступовим нарощуванням ступеня складності, прийомами смислового читання; застосування різних видів читання [6].

Для формування і розвитку якісних характеристик навички читання вголос та мовчки розроблено різні за змістом і формою вправи і завдання для розвитку уваги, пам'яті, темпу, фонематичного слуху, зорового сприймання, оперативного поля читання, умінь регулювати дихання.

Для розвитку швидкості читання в підручнику запропоновано завдання, які передбачають змагання учнів у швидкому знаходженні в тексті певного слова, вислову чи речення. Наприклад: *«Перевірте, чи уважні ви читачі. Скільки разів у тексті вжито слово парасолька?»* та ін.

Однією з вимог навчання читати є вироблення в учнів умінь вдумливо читати і розуміти прочитане. А для цього діти мають оволодіти обома видами читання – вголос і мовчки. У третьому класі пріоритетна увага приділяється читанню мовчки. Тому в методичному апараті підручника подано завдання, які передбачають читання в різних формах: пошепки, напівголосне, голосне тощо. Також учням пропонуються завдання з таким формулюванням: *«Прочитай оповідання (вірш, казку тощо) мовчки»*.

З метою розвитку в третьокласників умінь читати виразно в підручнику подано завдання, які вчать визначати настрій твору, почуття автора, уявляти описані картини, розуміти підтекст, обирати засоби інтонаційної виразності: тон, темп читання, силу, тембр голосу, логічні наголоси, паузи, міміку, жести. Наведемо кілька прикладів:

«Підготуйся і прочитай вірш виразно. Поміркуй, які рядки вірша потрібно прочитати тихо і повільно, а які - голосніше і стурбовано. Чому?»; «Навчися виразно читати вірш, наголошуючи виділені слова»; «Підготуйся до виразного читання вірша. Поміркуй, з якою інтонацією та в якому темпі потрібно читати вірш. Читаючи, звертай увагу на межі речень і розділові знаки»; «Поміркуйте! З якою інтонацією слід читати, щоб передати голосом почуття та емоції персонажів твору? Які слова вказують на це?»; «Підготуйся і прочитай вірш виразно. Силою голосу, зміною темпу читання передай наростання гніву Морозенка, викликаного непокірністю дуба» та ін.

У підручнику пропонуються завдання, які спонукають учнів пояснювати значення незнайомих слів, висловів, спираючись на контекст чи за допомогою тлумачного словника. Наприклад: *«Поясни, як ти зрозумів (зрозуміла) такі вислови: «день народжується»; «туман розсіюється»; «початок вересня дивує»; «вступає осінь у свої володіння»; «Як ти зрозумів (зрозуміла) вислів «набрала жолудів так, що навіть дзьоба не може стулити?»; «Які слова тобі трапилися вперше? Дізнайся їхнє значення»; «Чи є в тексті слова, значення яких вам незрозуміле? Дізнайтеся їхнє значення. Розкажіть, як ви це робитимете» та ін.*

Окрім того, у підручнику для 3-го класу урізноманітнено завдання, які передбачають застосування різних видів читання, а саме: читання з метою пошуку в тексті конкретних відомостей, фактів, понять, пояснення їхнього змісту (суті); знаходження важливих думок, які висловив автор; характеристики зовнішності персонажа, опису його стану, ставлення автора до описаного; пошук епізоду тексту до малюнка тощо. Наприклад: *«Прочитай, як співає-промовляє дрізд, вівсянка, дятел, горлиця. Відшукай слова, які вказують на те, як читати цю частину твору. Прочитай її, передай настрій, викликаний приходом весни»; «Знайдіть і прочитайте прикметники, які вжито для опису степу, моря, пташок, зими»; «Знайди і прочитай речення, у яких ужито вислови «убрідперейдеш», «затамували дух». Поясни, що вони означають»; «Знайди і прочитай у тексті оповідання уривок, якому відповідає малюнок»; «Знайди і прочитай речення, у яких сказано, де розташована Петриківка.» та ін.*

Реалізація завдань змістової лінії *«Взаємодіємо усно за змістом прослуханого»* передбачає формування у третьокласників умінь:

- сприймати і розуміти усну інформацію;
- аналізувати та інтерпретувати почуте;
- висловлювати оцінювальні судження;
- розвивати діалогічне мовлення.

З метою навчання третьокласників уважно слухати і розуміти почуте у підручнику є спеціальні завдання. Їх можна розпізнати за умовною позначкою – рисунок навушників – *«Вчуся слухати і розуміти текст»*, методичним орієнтиром для вчителя щодо організації сприймання на слух різних текстів (*«Послухайте казку Василя Сухомлинського «Що найтяжче журавлям»*, *«Послухайте уривок з української народної казки «Котигорошко»*, *«Послухай оповідання Віктора Приходька «Жадібна синичка»* та ін.) та поданим до цього завдання QR-кодом, які містять аудіозаписи творів для сприйняття на слух.

З метою формування умінь аналізувати, інтерпретувати й оцінювати усну інформацію в підручнику подано художні тексти, музичні твори, медіатексти та завдання до них, які передбачають відповіді на запитання за змістом прослуханого тексту, відтворення основного змісту почутого, вибір потрібної інформації з почутого тощо.

Формуванню вмінь висловлювати оцінювальні судження сприятимуть завдання, які передбачають висловлення власного ставлення до змісту прослуханого. Наведемо типові формулювання завдань для третьокласників: *«Які почуття викликав у вас опис осінньої природи?»*; *«Чи відчув ти печальну музику осінньої поезії?»*; *«Які почуття охоплювали тебе під час слухання оповідання?»*; *«Що тебе здивувало? Вразило?»*; *«Чи схвалюєш ти вчинок головного героя? Чому?»*; *«Хто з героїв твору тобі сподобався? Чому?»*; *«Як ти думаєш, з якою метою автор розповів цю історію?»*; *«Що для тебе було новим, несподіваним у цій розповіді?»*; *«Якими думками щодо прочитаного хочеш поділитися?»* тощо.

Також у підручнику передбачено різні форми усної взаємодії: колективна, у групі, у парі. У процесі такої взаємодії відбувається обговорення змісту

почутого/прочитаного тексту, участь у бесіді, обмін враженнями про прослуханий/прочитаний текст, розігрування сценок за фрагментом тексту, діалогів дійових осіб, читання розмови персонажів у ролях, виконання проєктів, виготовлення стіннівок та інші види усної взаємодії, які сприяють практичному оволодінню діалогічною формою мовлення, етикетними нормами культури спілкування. Наприклад: *«Обговоріть! Яке значення, на вашу думку, у житті людини мають книжки?»*; *«Підготуйте інсценування за змістом казки. Скільки буде учасників? Намагайтеся голосом та рухами передати характер казкового героя»*; *«Обговоріть! Чи могли б події розвиватися по-іншому? Як саме?»*; *«Підготуйтеся прочитати вірш в особах. Обговоріть, з яким почуттям і силою голосу слід читати слова зими? А весни?»* тощо.

У процесі комунікації третьокласники отримують можливість поділитися не лише з учителем, а й з іншими учнями класу своїми думками, враженнями й почуттями щодо змісту художнього твору, привабливості його художніх образів (героїв), актуальності теми, основної думки твору, висловити власну позицію, разом створити оригінальний художньо-мовленнєвий продукт.

Належну увагу слід приділяти розвитку у третьокласників монологічного мовлення. З цією метою в підручнику подано завдання, які передбачають складання усних зв'язних висловлювань за змістом тексту, ілюстраціями, спонукають учнів розповідати про власні спостереження, враження, події із власного життя, прочитані книжки, журнали, переглянуті мультфільми, телепередачі.

Відповідно до програми, методичний апарат підручника містить систему завдань для формування очікуваних результатів навчання, передбачених змістовою лінією *«Досліджуємо і взаємодіємо з текстами різних видів»*, що мають на меті забезпечити: цілісне сприймання і практичне розрізнення учнями текстів різних видів (художні, науково-художні); аналіз змісту і структури тексту з використанням літературознавчих понять (практично); дослідження засобів художньої виразності та жанрових особливостей; висловлення рефлексивних суджень у зв'язку з прочитаним; критичне оцінювання інформації в текстах різних видів та використання її для збагачення особистого читацького досвіду.

Ключовими словами в назві цієї змістової лінії є *досліджуємо* і *взаємодіємо*. Це спонукало нас запропонувати в підручнику цікаві й ефективні форми роботи з текстом, способи їх багаторазового перечитування, завдання, які заохочуватимуть учнів до самостійних спостережень, аналізу, узагальнення тощо. Ураховуючи те, що кожний твір самобутній, неповторний, у підручнику запропоновано завдання для їх дослідження, які максимально відповідають специфіці кожного літературного твору.

Реалізація змістової лінії *«Досліджуємо і взаємодіємо з медіапродукцією»* передбачає формування і розвиток в учнів понять про різні види медіа та використані в них вербальні і невербальні засоби впливу на читача; формування умінь і навичок сприймати, аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати і безпечно користуватися медіазасобами; виражати себе і спілкуватися з іншими за допомогою власних медіапродуктів.

Аналіз досліджень [7], присвячених медіаосвіті школярів, дає підстави стверджувати, що оволодіння медіаграмотністю є поліпредметним процесом, який передбачає зв'язок із щоденним життям дітей не лише в школі, а й поза нею, створення можливостей набувати досвіду критичного осмислення різної медіапродукції, що має позитивно вплинути на розширення їхнього читацького і соціального досвіду, вироблення умінь відрізнити корисну інформацію від шкідливої, уникати ймовірних для цього віку ризиків взаємодії з медіапродуктами.

Отже, робота з медіапродуктами на уроках літературного читання передбачає формування в учнів медіаумінь, які є складником читацької компетентності. З огляду на зазначене в методичному апараті підручника передбачено роботу з формування в молодших школярів медіаумінь, що передбачає такі напрями: 1) використання медіапродуктів для формування і розвитку у школярів повноцінної навички читання, як універсального інструменту функціональної грамотності; 2) дослідження і взаємодія з медіапродукцією; 3) створення власних елементарних медійних продуктів.

Перший напрям передбачає роботу з аудіальними медіа для формування аудіативних умінь, використання візуальних медіа для формування і розвитку в школярів повноцінної навички читання і розвитку мовлення, застосування аудіовізуальних медіа для розвитку різних видів мовленнєвої діяльності.

Другий напрям створює передумови для ознайомлення учнів із сутністю понять інформація і медіа (різні способи її збереження і передавання); формування розуміння школярами поняття «медіапростір»; формування умінь і навичок свідомого сприймання і критичного тлумачення інформації, умінь оперативно працювати з різними за обсягом і формою медіатекстами, критично їх осмислювати й оцінювати, усвідомлено вибирати при цьому потрібне, розрізняти достовірну і недостовірну інформацію тощо.

Третій напрям має на меті стимулювати творчий потенціал учнів і передбачає створення власних медіапродуктів індивідуально, у парі, у групі, самостійно чи з допомогою дорослих.

На розвиток дитини як творчої особистості спрямовані завдання змістової лінії *«Перетворюємо та інсценізуємо прочитане; створюємо власні тексти»*. У підручнику створено передумови для забезпечення цих завдань. Зокрема, працюючи за підручником, учні виконуватимуть низку завдань на розвиток репродуктивної і творчої уяви, фантазії, художньо-образного мислення і мовлення учнів, ілюструватимуть художні образи малюнками, вигадуватимуть словесні картини, складатимуть варіанти кінцівок до прочитаних казок, оповідань, матимуть можливість спробувати себе в ролі актора, режисера, декоратора під час підготовки і розігрування сценок і вистав та ін. Наведемо кілька прикладів із підручника: *«Скільки картин ти зміг би (змогла б) намалювати до цього оповідання? Які кольори у них переважали б?»*; *«Уяви, що ти потрапив (потрапила) у казку «Котигорошко» і потоваришував (потоваришувала) з ним. Яке б ім'я ти собі обрав (обрала)? Доповни казку частиною, у якій ти — один (одна) з героїв»*; *«Пофантазуй! Якими новими епізодами ти доповнив би (доповнила б) казку?»*; *«Підготуйтеся і розіграйте виставу для учнів початкових класів за п'єсою-казкою Лесі Мовчун «Горіхові принцеси». Розподіліть ролі. Продумайте, якими будуть костюми, декорації, якими рухами будете супроводжувати слова персонажів»* та ін.

Спонукатиме до творчості учнів сприймання різних видів мистецтв. У підручнику з цією метою вміщено репродукції картин художників, записи музичних творів. Це дасть можливість учителеві вчити дітей порівнювати близькі за темою

твори різних видів мистецтва, розуміти специфіку кожного з них, творчо переосмислювати їх, висловлювати власну думку. Такий підхід сприятиме естетичному вихованню учнів, виробленню в них чуття прекрасного, духовному збагаченню особистості, глибшому, емоційнішому розкриттю художнього образу, формуванню цілісного уявлення про світову культуру.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Створення інноваційних підручників з літературного читання, які б забезпечували формування в молодших школярів читацької, комунікативної та інших ключових компетентностей, є завданням Нової української школи.

Методичний апарат нового підручника з літературного читання для 3-го класу створено на засадах дитиноцентризму, який висуває на перше місце інтереси, потреби і можливості учнів. Виконання поданих у підручнику завдань створює передумови для розвитку позитивних особистісних якостей дитини-читача. Змістове наповнення, структура і способи презентації дидактичного матеріалу в підручнику підпорядковуються реалізації вимог усіх змістових ліній типової освітньої програми з літературного читання.

Подальші дослідження передбачають вивчення особливостей сприймання і засвоєння учнями 4-х класів нових видів текстів, які передбачено ТОП, урахування цих особливостей у процесі створення підручника з літературного читання для 4-го класу, методичний апарат якого будуватиметься на засадах дитиноцентризму, матиме потенціал для реалізації вимог змістових ліній ТОП.

Використані джерела

- [1] Концептуальні засади реформування середньої освіти. Львів, 2016.
- [2] Я. П. Кодлюк, *Теорія і практика підручникотворення в початковій освіті*. Київ, Україна: Інформаційно-аналітична агенція «Наш час», 2006.
- [3] О. Я. Савченко, *Дидактика початкової освіти*: підручник. Київ, Україна: Грамота, 2012.
- [4] Т. Качак, *Українська література для дітей та юнацтва*: підручник. Київ, Україна: ВЦ «Академія», 2016.
- [5] О. В. Вашуленко, *Українська мова та читання*: підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Київ, Україна: Видавничий дім «Освіта», 2020.
- [6] Типова освітня програма для учнів 3–4 класів [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
- [7] Т. Бакка та ін., *Медіаграмотність та критичне мислення в початковій школі*: посібник для вчителя. Київ, Україна: ЦВП, АУП, 2017.

References

- [1] Conceptual principles of secondary education reform. Lviv, 2016.
- [2] Ya. P. Kodliuk, *Theory and practice of textbook creation in primary education*. Kyiv, Ukraine: Informatsiyno-analitychna ahentsiya "Nash chas", 2006.
- [3] O. Ya. Savchenko, *Didactics of elementary education*. Kyiv, Ukraine: Hramota, 2012.
- [4] T. Kachak, *Ukrainian literature for children and youth: a textbook*. Kyiv, Ukraine: VC "Academia", 2016.
- [5] O. V. Vashulenko, *Ukrainian language and reading*. Kyiv, Ukraine: Vydavnychi dim "Osvita", 2020.
- [6] A typical education program for school children of 3–4 grades [Online]. Available: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
- [7] T. Bakka et al., *Media literacy and critical thinking in primary school: a guide for teachers*. Kyiv, Ukraine: TsVP, AUP, 2017.

Оксана Ващуленко, научный сотрудник отдела начального образования им. А. Я. Савченко Института педагогики НАПН Украины, г. Киев, Украина

ПОТЕНЦИАЛ УЧЕБНИКА ПО ЛИТЕРАТУРНОМУ ЧТЕНИЮ ДЛЯ 3-ГО КЛАССА В РЕАЛИЗАЦИИ ТРЕБОВАНИЙ ТИПОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЫ

В статье актуализирована проблема разработки инновационного учебно-методического обеспечения для современной начальной школы на этапе ее реформирования. Проанализирован вклад украинских ученых в развитие теории и практики создания учебников для начальной школы. Обоснована актуальность создания инновационных учебников по литературному чтению, обеспечивающих формирование у младших школьников читательской, коммуникативной и других ключевых компетенций. Раскрыт методический потенциал нового учебника по литературному чтению для 3-го класса по реализации задач содержательных линий типичной образовательной программы. Сделан вывод, что методический аппарат учебника создан на основе ребенкацентризма, который выдвигает на первое место интересы, потребности и возможности учащихся. Процессуальное выполнение задач создает предпосылки для развития положительных личностных качеств ребенка-читателя. Содержательное наполнение, структура и способы презентации дидактического материала в учебнике по литературному чтению для 3-го класса подчиняются формированию у младших школьников читательской, коммуникативной и других ключевых компетенций. Статья адресована преподавателям, научным работникам, изучающим проблему создания учебников для начальной школы, преподавателям высших педагогических учебных заведений и институтов последипломного педагогического образования.

Ключевые слова: начальное образование; языково-литературная отрасль; содержательные линии; учебник по литературному чтению; читательская компетентность.

Oksana Vashulenko, research scientist at O. Ya. Savchenko Department of Primary Education of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

POTENTIAL OF TEXTBOOK ON THE LITERATURE-BASED READING FOR THE 3RD GRADE IN THE IMPLEMENTING THE REQUIREMENTS OF A TYPICAL EDUCATIONAL PROGRAM

Reforming the Ukrainian education system, the implementation of the Concept of the New Ukrainian School involves changing the goals and main objectives of general secondary education in accordance with the modern paradigm of education and global trends in educational systems.

Modernization of the content of primary education requires the creation of high-quality modern textbooks for the New Ukrainian School, filling them with effective means of organizing educational activities that will contribute to the formation of key and subject competencies of primary school students.

The article analyzes didactic and methodological research in the field of Ukrainian textbook's creation for primary school. The analysis of the theory and practice of domestic textbook's creation gave grounds for conclusions that at each stage of development of primary education in Ukraine new requirements were put forward to textbooks. The urgency of creating innovative textbooks on the literature-based reading, which would ensure the formation of reading, communicative and other key competencies in primary school students, is substantiated.

The methodical potential of the new textbook on the literature-based reading for the 3rd grade in regard to realization of tasks of semantic lines of the typical educational program is analyzed in the article.

The conclusion is made that the creation of a textbook on the literature-based reading for the 3rd grade on the basis of typical educational programs is a new task for the New Ukrainian School. The methodical apparatus of the textbook is created on the basis of the child-centered learning, which puts forward the interests, needs and capabilities of students in the first place. Procedural performance of tasks creates preconditions for development of positive personal qualities of the child-reader. The content, structure and methods of presentation of didactic material in the textbook on the literature-based reading for the 3rd grade are subject to the formation of reading, communicative and other key competencies in primary school students.

The article is addressed to teachers, scientists who study the problem of creating textbooks for primary school, teachers of higher pedagogical educational institutions and institutes of postgraduate pedagogical education.

Keywords: primary education; linguistic and literary branch; content lines; textbook on the literature-based reading; reading competence.